

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عوامل استقامت در برابر دشمنان از نگاه قرآن کریم

* آمنه عبدالهی

چکیده

در آیات قرآن بارها به ضرورت رویارویی با دشمنان خدا اشاره شده و دین اسلام، تسلیم شدن در برابر مستکبران را نمی پذیرد. آموزه های دینی بیانگر این حقیقت اند که زندگی شرافتمندانه در گرو استقامت در برابر ناهنجاری های اجتماع است. استقامت در معنای عام همه موارد انجام وظیفه و ایفای مسئولیت ها را شامل می شود و یک نمونه بارز آن صحنه جهاد است که استقامت در آن از نظر شرع بیشتر مورد اهتمام قرار می گیرد. در بیان عوامل پیروزی مردان بزرگ سخن بسیار گفته اند، ولی از میان همه ی آنها در ردیف اول، مساله استقامت و پایداری را باید نام برد. استقامت در برابر دشمنان از نگاه قرآن نیاز به عواملی دارد که لازم است بیان گردد. استقامت یا پایداری در کارها شرط اساسی غلبه بر ناکامی ها و رسیدن به پیروزی است. اهمیت این امر به اندازه ای است که خداوند در قرآن کریم، با صراحت، پیامبر صلی الله علیه و آله و پیروانشان را به استقامت دستور می دهد. لذا این نوشتار با روش توصیفی - تحلیلی به عوامل استقامت در برابر دشمنان از نگاه قرآن کریم پرداخته است که حاصل آن چنین شد: نصرت و ولایت الهی، بصیرت، کیفیت رزمندگان نه کمیت، انضباط و ایمان سربازان، امیدواری و ... از مهمترین عوامل استقامت در برابر دشمنان از نگاه قرآن کریم است که می توان به آن اشاره کرد.

کلیدواژه ها: عوامل، استقامت، دشمنان، مقاومت

مقدمه

فَأَسْتَقِمُّ كَمَا أَمَرْتُ وَ مِنْ تَابِ مَعَكَ وَ لَا تَطَعْنُوا إِنْ أَلَّهِ بِمَا تَعْلَمُونَ بِصَيْرٍ؛ پس همان گونه که فرمان یافته ای، استقامت کن، و همچنین کسانی که با تو به سوی خدا آمده اند باید استقامت کنند! و طغیان نکنید، که خداوند آنچه را انجام می دهید می بیند!

استقامت استمرار داشتن در جهت واحد و اینکه نه به سمت راست و نه به سمت چپ می رود بلکه با روشی مستقیم در علم و عمل و اخلاق لازم است. استقامت به معنای پیوستگی ثبوت قدم در راهی که هیچ گونه کژی در آن نیست و اینکه استقامت به دوام در تمسک به اسلام پایدار و استوار است. و وجه مشترک آنها مداومت در راه راست و متمایل نشدن به سمت راست و چپ است.

اگر به این مسئله پرداخته شود باعث حفظ تحول نفسانی، تحول روحی عدم ترس و اندوه در مقابله با دشمن، رسیدن به هدف های مادی و معنوی در زندگی، حل کردن تدریجی همه مشکلات و ...

ضرورت شناخت عوامل استقامت در برابر دشمنان از نگاه قرآن کریم از آنجاست که اگر از آن غفلت شود عواقب و پیامدهایی دارد از جمله ترس و اندوه، گرفتار مصائب بزرگ و نبود استقامت باعث تسلط دشمنان بر مسلمانان و برهم زدن اجتماع و ایجاد تفرقه بین آنها می شود.

در آیات و روایات زیادی و همچنین کتب و مقالات متعددی به این مسئله اشاره شده از جمله: آقای نگارش در کتاب دشمن شناسی از دیدگاه امام خمینی رحمه الله آورده است که: برای تصمیم گیری و چگونگی واکنش در برابر دشمن باید ابتدا او را شناخت و به اهدافش پی برد و روش های او را در ضربه زدن و رسیدن به اهدافش بازشناخت همچنان که باید نقاط ضعف و قوت او را مورد مطالعه قرار داد. به مجموع این کارها دشمن شناسی می گویند. اگر شناسایی دشمن خوب انجام نگیرد آثار منفی آن در مورد تصمیم گیری و برخورد، خود را نشان می دهد.^۱

آقای فرمی باف و آقای خواجه پور و آقای عاصی در مقاله ادبیات مقاومت از منظر قرآن و روایات نوشته اند: دشمنان دین پیوسته در صدد بر هم زدن اجتماع مسلمین و ایجاد تفرقه بین آنها هستند. چون اتحاد و یکپارچگی مومنان را مانعی بر سر راه خود می دانند. در کلام بزرگان ما این نکته بیان شده که پراکندگی دشمنان دین برای ممانعت از هدف شوم آنها یک راه حل سیاسی است که باید به آن توجه کرد.^۲

۱. نگارش، دشمن شناسی از دیدگاه امام خمینی رحمه الله، ص ۱۶-۱۵

۲. فرمی باف، خواجه پور، عاصی، مقاله: ادبیات مقاومت از منظر قرآن و روایات، ص ۱۷۴-۱۷۳

آقای رضایی اصفهانی در کتاب تفسیر قرآن مهر بیان می کند: پیروزی هر سپاهی به انضباط و ایمان سربازان بستگی دارد. اگر لشکریان به دستور فرمانده خود ایمان داشته باشند، در انجام وظیفه کوتاهی نخواهند کرد؛ از این رو طالوت به فرمان خدا لشکریان خود را آزمایش می کند تا ببیند چه کسانی فداکار و مقاوم و وفادار هستند. افرادی که در مقابل تشنگی مقاومت نکنند، در مقابل شمشیرهای آتشبار دشمن تحمل نخواهند داشت. او در حقیقت بدین وسیله ارتش خویش را تصفیه کرد.^۱

امام خمینی (رحمة الله) ضمن تایید دشمن شناسی، به عنوان یک وظیفه مستمر می فرماید: «برنامه ملت ما، برنامه ی قلیل الموت این است که دشمن را شناخته و از میدان به در کردید، حالا هم دشمن را بشناسید و از میدان ردش کنید. دشمن ما فقط محمدرضا نبود، هرکس مسیرش مسیر اسلام نباشد، دشمن ما است.»^۲

معاونت پژوهشی موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی ره در کتاب جنگ و دفاع در اندیشه امام خمینی ره چنین نوشته است: استقامت در امر از خود امر مشکل تر است. چه بسا پیروزی هایی که برای یک ملت پیش می آید برای اینکه استقامت در آن امر که موجود شده است ندارند، سستی می کنند آن پیروزی از دستشان می رود.^۳

خانم رحیمی نژاد قره آجاج و خانم حقانی در مقاله : فرجام مقاومت یا سازش با دشمن از منظر قرآن کریم آورده اند: استقامت در معنای عام، شامل همه ی موارد انجام وظیفه و ایفای مسئولیت ها می شود اما یک نمونه بارز آن، صحنه جهاد است، که جهاد یکی از فریضه های مهم و استقامت در آن از نظر شرع، بیشتر مورد اهتمام قرار می گیرد.^۴

پژوهش حاضر در سه محور به عوامل استقامت در برابر دشمنان از نگاه قرآن کریم اشاره دارد:

۱. مفهوم شناسی

۲. ضرورت استقامت

۳. عوامل استقامت در برابر دشمنان از نگاه قرآن

---

۱. رضایی اصفهانی، تفسیر قرآن مهر، ج ۲، ص ۲۲۵

۲. خمینی، صحیفه نور، ج ۲، ص ۲۵۷

۳. معاونت پژوهشی موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی ره، جنگ و دفاع در اندیشه امام خمینی ره، صص ۸۵-۸۳

۴. رحیمی نژاد قره آجاج، حقانی، مقاله: فرجام مقاومت یا سازش با دشمن ...، صص ۹۶-۹۵

۱. مفهوم شناسی

۱-۱- دشمن در لغت

دشمن در لغت به معنی «بد نفس» و «زشت طبع»^۱

۱-۲- دشمن در اصطلاح

دشمن در اصطلاح آن است که نسبت به کسی، گروه یا کشوری بدخواه، کینه جو و یا در جنگ و ستیز باشد.^۲

۱-۳- دشمن شناسی

برای تصمیم گیری و چگونگی واکنش در برابر دشمن باید ابتدا او را شناخت و به اهدافش پی برد و روش های او را در ضربه زدن و رسیدن به اهدافش بازشناخت همچنان که باید نقاط ضعف و قوت او را مورد مطالعه قرار داد. به مجموع این کارها دشمن شناسی می گویند. اگر شناسایی دشمن خوب انجام نگیرد آثار منفی آن در مورد تصمیم گیری و برخورد، خود را نشان می دهد.^۳

امام خمینی (رحمة الله) ضمن تایید دشمن شناسی، به عنوان یک وظیفه مستمر می فرماید: «برنامه ملت ما، برنامه ی قلیل الموت این است که دشمن را شناخته و از میدان به در کردید، حالا هم دشمن را بشناسید و از میدان ردش کنید. دشمن ما فقط محمدرضا نبود، هرکس مسیرش مسیر اسلام نباشد، دشمن ما است.»

ایشان در مناسبت دیگری در معرفی دشمنان چنین می فرماید: «همه ی آن اشخاصی که بر خلاف مسیر ملت ما هستند، بر خلاف مسیر قرآن و اسلام هستند، بر خلاف مسیر پیغمبر (صلی الله علیه و آله) و ائمه اطهار (علیهم السلام) هستند، اینها دارند باهم مجتمع می شوند و توطئه می کنند.»^۴

بدیهی است برای برنامه ریزی و تعیین و تدوین سیاست دفاعی در جهت صیانت از کیان نظام اسلامی، شناسایی دشمن و تهدیدهایی که از ناحیه ی او موجودیت ملی و دینی ما را تهدید می کند، امری واجب است.

۱-۴- مقاومت در لغت

---

۱. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲۳، ص ۱۲

۲. نگارش، دشمن شناسی از دیدگاه امام خمینی رحمه الله، ص ۱۵

۳. همان، ص ۱۶-۱۵

۴. خمینی، صحیفه نور، ج ۲، ص ۲۵۷

«وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ»^۱
 گفتار آنها (تقوا) این بود که پروردگارا گناهان ما را ببخش، و از تندرویهای ما در کارها صرف نظر کن، قدمهای ما را ثابت بدار، و ما را بر جمعیت کافران پیروز بگردان.»

آنها به هنگامی که احیاناً بر اثر اشتباهات یا سختی ها، یا لغزش هایی گرفتار مشکلاتی در برابر دشمن می شدند به جای اینکه میدان را به او بسپارند و یا تسلیم شوند و یا فکر ارتداد و بازگشت به کفر در مغز آنها پیدا شود، روی به درگاه خدا می آورند و ضمن تقاضای عفو و بخشش از گناهان خود از پیشگاه خداوند تقاضای صبر و استقامت و پایداری می کردند و می گفتند: (رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي ...) بار پروردگارا گناهان ما را بیامرز و از تندروی های ما درگذر، و ما را ثابت قدم بدار و بر کافران پیروز بگردان.^۲

۱۱-۵- پذیرش ربوبیت الهی

«إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ (۳۰) نَحْنُ أَوْلِيَائُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهَى أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ (۳۱) نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ (۳۲)؛ گسانی که گفتند پروردگار ما خداوند یگانه است سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنها نازل می شوند که نترسید و غمگین مباشید، و بشارت باد بر شما به آن بهشتی که به شما وعده داده شده است. ما یاران و مددکاران شما در زندگی دنیا و در آخرت هستیم و برای شما هرچه بخواهید در بهشت فراهم است و هرچه طلب کنید به شما داده می شود. اینها به عنوان پذیرایی از سوی خداوند غفور و رحیم است.»
 چه تعبیر جامع و جالبی که در حقیقت همه نیکی ها و صفات برجسته را در بر دارد، نخست دل به خدا بستن و ایمان محکم به او پیدا کردن، سپس تمام زندگی را به رنگ ایمان در آوردن و در محور آن قرار دادن.
 بسیاری کسانی که دم از عشق الله می زنند، ولی در عمل استقامت ندارند، افرادی سست و ناتوانند که وقتی در برابر طوفان شهوات قرار می گیرند با ایمان وداع کرده و در عمل مشرک می شوند، و هنگامی که منافعشان به خطر می افتد همان ایمان ضعیف و مختصر را نیز از دست می دهند.^۴

۱۲-۵- رهبری

۱. آل عمران، آیه ۱۴۷

۲. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۱۲۰

۳. فصلت، آیات ۳۰ تا ۳۲

۴. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۰، ص ۲۷۱-۲۷۰

از مهم ترین عوامل استقامت و پایداری هر امتی، داشتن رهبری شایسته است که بتواند با علم و درایت خود، امت را به مسیر درست راهنمایی کند. و همچنین باید مردم از او حمایت و پیروی کنند چون یکی از چیزهایی که باعث پیروزی مسلمانان می شود، این است که از دستوره‌های رهبر جامعه اطاعت کنند.^۱

خداوند برای نمونه رهبری ابراهیم علیه السلام را برای مردم در قرآن آورده است که امت ابراهیم با پیروی از رهبر خود توانستند استقامت ورزند.

« قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ...! » برای شما مؤمنان بسیار پسندیده و نیکوست که به ابراهیم و اصحابش اقتدا کنید...»

« إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَ هَذَا النَّبِيُّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَ لِيُّ الْمُؤْمِنِينَ؛ » نزدیکترین مردم به ابراهیم کسانی هستند که از او پیروی کنند و این پیغمبر و امتش که اهل ایمانند؛ و خدا دوستدار و سرپرست مؤمنان است.»

---

۱. زمانی محبوب، مقاله: عوامل موفقیت امت های استقامت کننده، quran.isca.ir

۲. ممتحنه، آیه ۴

۳. آل عمران، آیه ۶۸

نتیجه گیری

در آیات قرآن بارها به ضرورت رویارویی با دشمنان خدا اشاره شده است. انسان های مومن با بهره گرفتن از استقامت و پایداری، که در سنت و سیره ی پیامبران و امامان معصوم علیهم السلام دیده می شود، بتوانند در برابر نقشه های دشمنان داخلی و خارجی به پیروزی و موفقیت دست یابند. آموزه های دینی تسلیم شدن در برابر مستکبران را نمی پذیرد و بیانگر این حقیقت اند که زندگی شرافتمندانه در گرو استقامت در برابر ناهنجاری های اجتماعی است.

از مهم ترین عوامل موثر بر استقامت و پایداری ملت ها: ایمان به خدا یکی از مهم ترین عوامل موفقیت امتهای استقامت کننده است. خداوند در قرآن کریم صبر و استقامت را از صفات متوکلین و متقین دانسته است. پیروزی هر سپاهی به انضباط و ایمان سربازان بستگی دارد. بصیرت؛ راه انقلاب با جنگ نرم دشمن، روحیه ایثار و شهادت طلبی یکی از امتیازهای مهم سپاه اسلام در برابر دشمنان است که این عامل باعث استقامت و پایداری مسلمانان می شود. در هنگام نبرد، کیفیت رزمندگان اصل است، نه کمیت آن ها. نصرت و ولایت الهی، اتحاد و همبستگی یکی از عوامل مهمی است که باعث استقامت و عزت و پیروزی مسلمانان در برابر دشمنان می شود. و از مهم ترین عوامل استقامت و پایداری هر امتی، داشتن رهبری شایسته است که بتواند با علم و درایت خود، امت را به مسیر درست راهنمایی کند. و همچنین باید مردم از او حمایت و پیروی کنند چون یکی از چیزهایی که باعث پیروزی مسلمانان می شود، این است که از دستوره های رهبر جامعه اطاعت کنند.

جامعه ای به موفقیت دست پیدا می کند که در راستای تحقق و رشد این عوامل قدم بردارد و در برابر دشمنان، استقامت و پایداری کند.

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

۱. اسحاقی، حسین، **سلوک جوانی (علی علیه السلام) أسوه مهر**، انتشارات خادم الرضا (علیه السلام)،
۲. حسینی دشتی، سید مصطفی، **معارف و معاریف، دایره المعارف جامع اسلامی**، تهران، موسسه فرهنگی آرایه، چاپ اول، ۱۳۸۵
۳. خمینی، روح الله، **صحیفه نور**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه الله، ۱۳۷۸
۴. دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷
۵. رضایی اصفهانی، محمد علی، **تفسیر قرآن مهر**، قم، انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۷
۶. طباطبایی، محمد حسین، **تفسیر المیزان**، مترجم: سید محمد باقر موسوی همدانی، تهران، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ نوزدهم، ۱۳۸۳
۷. غیوری، سید علی، **تفسیر مبین**، قم، مرکز پژوهش های موسسه باقیات الصالحات، ۱۳۸۳
۸. فیض کاشانی، ملامحمد محسن، **تفسیر الصافی**، مترجم: جمعی از فضلاء با نظارت استاد عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، قم، نوید، چاپ دوم، ۱۳۸۶
۹. قدوسی زاده، حسن، **جرعه ها: گزیده بیانات رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله خامنه ای (مدظله العالی)**، قم، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها، دفتر نشر معارف، چاپ اول، ۱۳۹۲
۱۰. قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، تهران، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، ۱۳۷۵
۱۱. مختارپور قهرودی، علیرضا، **شرح ماجرا: مروری بر دیدگاه های حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مدظله العالی) پیرامون فتنه ۱۳۸۸**، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی (وابسته به موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۹۰

۱۲. مرندی، مهدی، **بسیج در اندیشه امام خمینی رحمه الله**، قم، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه الله، چاپ اول، ۱۳۸۰

۱۳. معاونت پژوهشی موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمه الله)، **جنگ و دفاع در اندیشه امام خمینی**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه الله، چاپ اول، ۱۳۷۸

۱۴. معین، محمد، **فرهنگ فارسی معین**، تهران، نشر سرایش، چاپ نهم، ۱۳۸۰

۱۵. مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چاپ نوزدهم، ۱۳۹۷

۱۶. نگارش، حمید، **دشمن شناسی از دیدگاه امام خمینی رحمه الله**، بی جا، انتشارات زمزم هدایت، چاپ نهم، ۱۳۹۱

فهرست مقالات

۱. رحیمی نژاد بقره آغاچ، نادر، حقانی، ریحانه، **مقاله: فرجام مقاومت یا سازش با دشمن از منظر قرآن**

کریم، فصلنامه علمی ترویجی علوم قرآن و حدیث، شماره اول، سال سوم، بهار ۱۴۰۰

۲. فرمی باف، سید حسین، خواجه پور، کمال، عاصی، ابوالقاسم، **مقاله: ادبیات مقاومت از منظر قرآن و روایات**، مجله سیاست دفاعی، ۱۳۹۸

منابع اینترنتی

زمانی محبوب، حبیب، **مقاله: عوامل موفقیت امت های استقامت کننده**، پرتال جامع علوم و معارف قرآن، <https://quran.isca.ac.ir>